

شرح رساله حقوق

معنای «لا حول و لا قوة الا به»

امام (علیه السلام) فرمودند: «و بالله العِصْمَةُ وَ التَّائِيْدُ وَ لا حَوْلَ وَ لا قُوَّةَ الا به»؛ این جمله که اصطلاحاً با عنوان «حوقله» از آن یاد می‌شود مثل بسمله برای «بسم الله الرحمن الرحيم» به چه معناست. یا «حوقله» یا حیقله، به گفته سیوطی.

من خیلی خلاصه معنای آن را عرض می‌کنم و اینکه چرا امام (علیه السلام) این را اینجا ذکر کردند. معنای حوقله یا «لا حول و لا قوة الا به» این است که حول و تغییر و دگرگونی جز به سبب خداوند نخواهد بود، حول، یعنی تغییر، دگرگونی، از حالی به حالی تغییر کردن، قوت به معنای توان، قدرت و تواناییست، انسان هیچ تغییر، دگرگونی و تصرف و توانایی جز به سبب خداوند ممکن نیست این مبین حقیقت توحید است، این دارد در حقیقت به علة العلل و مسبب الاسباب در این عالم اشاره می‌کند و از سنخ توحید افعالی است. انسان وقتی می‌خواهد کاری انجام بدهد، اعم از اینکه تغییر و دگرگونی در آن باشد یا بخواهد یک کاری را به فعلیت برساند جز با اراده الهی نمی‌تواند این کار را انجام بدهد منتهی این به معنای جبر نیست، انسان در کار خودش نسبت به تغییرات و دگرگونی اختیار دارد اما اختیار او در طول اختیار خداست، مالکیت انسان نسبت به خودش و افعالش و اعمالش در طول مالکیت خداوند است. به تعبیر دیگر انسان نسبت به اراده و افعال و اعمال خودش استقلال ندارد بلکه عرضی است، یعنی او اراده می‌کند اما این اراده اگر به اراده الهی نباشد هیچ چیزی محقق نخواهد شد.

از امیر مومنان علی (علیه السلام) در مورد معنای «حوقله» پرسیدند حضرت فرمود: «إِنَّا لَا نَمْلِكُ مَعَ اللَّهِ شَيْئًا ، وَلَا نَمْلِكُ إِلَّا مَا مَلَكَنَا ، فَمَتَى مَلَكَنَا مَا هُوَ أَمْلَكُ بِهِ مِنَّا كَلَّفَنَا ، وَمَتَى أَخَذَهُ مِنَّا وَضَعَ تَكْلِيفَهُ عَلَانَا» می‌فرماید ما در برابر خدا مالک هیچ چیزی نیستیم، مالک چیزی نمی‌شویم، جز آنچه که او به ما عطا کرده است. پس وقتی خداوند چیزی را به ما عطا کند و ببخشد که خود سزاوارتر است وظایفی هم بر عهده ما گذاشته و چون آن را از ما بگیرد تکلیف خود را از ما برداشته است. این همان توحید افعالی است که انسان هر کاری را که می‌خواهد انجام بدهد، جز با اراده الهی و عنایت الهی و کمک و حمایت خداوند ممکن نیست.

وجه بیان حوقله در این قسمت

حال چرا این جمله را امام اینجا فرموده است. علتش این است که انسان در برابر یک تکلیف سخت، اطاعت سخت و پرهیز از معصیت که سخت است قرار گرفته است. «حفظ الفرج عما لا يحل لك» کار شاقی است. این لغزش‌گاه بسیاری از انسان‌هاست. بعد از اینکه حضرت فرمود چگونه باید خودت را حفظ کنی و راه‌های حفظ آن چیست می‌فرماید «و لا حول و لا قوة الا به» برای حفظ فرج از معصیت، هیچ راهی جز کمک خداوند تبارک و تعالی نیست. در یک روایتی از پیامبر اکرم نقل شده که حضرت فرمود: «لا حَوْلَ لَنَا عَنِ مَعْصِيَةِ اللَّهِ إِلَّا بِعَوْنِ اللَّهِ ، وَلَا قُوَّةَ لَنَا عَلَى طَاعَةِ اللَّهِ إِلَّا بِتَوْفِيقِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ» یعنی هیچ چیزی نمی‌تواند انسان را از معصیت باز دارد مگر کمک و نیروی خداوند و هیچ توانی بر اطاعت خداوند نیست مگر به کمک خدا؛ این نشان دهنده همان نکته است. اینکه انسان همه افعالش را مستند به خدا بداند. بعد تکالیف، اطاعت و معصیت هم به عنوان قسمی از افعال، جز با قوه الهی و حول الهی ممکن نیست، برای همین است که حضرت فرمود: «و لا حول و لا قوة الا به»

«والحمد لله رب العالمين»